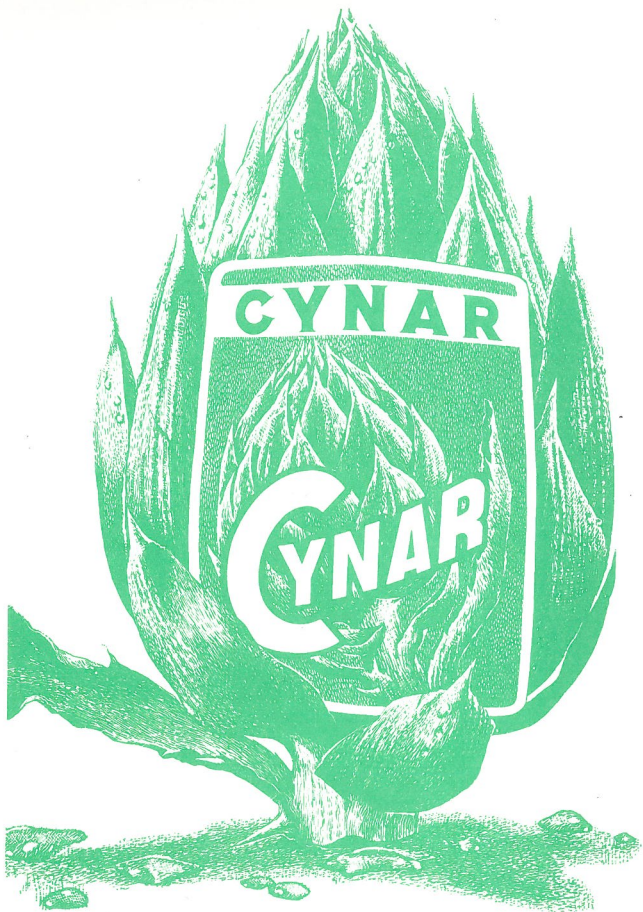

1976

**Calender
Romontsch**

Bitter-aperitif a basa d'artischoccas

CYNAR

igl aperitif dellas personas activas

Calender Romontsch

117. Annada

1976

**Ura e lavura,
Dieus tei gida lura!**

Prezi frs. 6.60

**Redacziun: dr. Giusep Capaul / Pius Condrau
Editura: Stampa Romontscha, Mustér**

Sin viadi

Per la 117avla gada splunta il Calender Romontsch agl esch da nossas stivas romontschas, quintond cun buna accoglientscha. El porta empau dil tut en siu schierl. Malgrad la peisa dils onns, ensiara el ina purschida varionta, procurada da Romontschs per Romontschs.

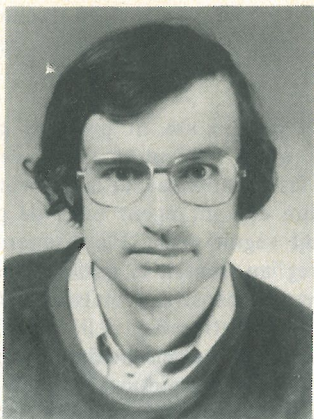
Sur Giusep Alig, il missiunari lumnezian en Columbia, presenta ses emprems fretgs litterars, caracterisai d'in stil aviert e da bia capientscha humana e sociala. Ludovic Hendry re-tegn impressiuns diarias en «Homo faber». Las historiettas dattan in schatg valeivel dalla habilitad descriptorica da nos renconuschi scribents romontschs digl entir intschess retorman. Nova ei «La tribuna dils giuvens». Scripturs da damaun presentan ovras primavaunas. Empermettent!

La part tematica sclarescha la situaziun specifica dalla minoritad romontscha en in temps da midadas anetgas. Quella bilanza beinmanegiada duess stimular nus da contribuir il nies alla migliur da factums ch'ei buca mo ludeivels.

Che l'agricultura, il turissem e l'industria da muntogna sentan la sferdentada conjuncturala, resorta dallas concernentas analisas. Ad ina megliera capientscha da nossa giuventetgna serva «L'intervesta cun dils nos». Ils scolars dalla scola secundara da Trun han scret entgins concepts. Sut «Quei e tschei» cattein nus zacontas contribuziuns zun informativas ed instructivas. Plirs necrologs salvan en memoria meriteivels defuncts. Il calendari ei vegnius adattaus allas novas prescripziuns ecclesiasticas.

Il Calender Romontsch ei daveras raccoltaus tras lavur cumina da biars. Mo muort il fideivel agid da collaboraturas, collaboratur e grazia alla capientscha da nos beinvulents inserents ei quei vegl annuari edibels. A tuts in sincer Dieus paghi! Ton resun dat anim da cuntinuar. E gliez lein nus.

La redacziun

Nus intervistein Bernard Cathomas,
professer al seminari scolastic, Breil-Cuera

Pertgei plaidan ins generalmein ton dalla giuventetgna? Co declareis Vos quei fenomen?

La giuventetgna ei in problem *per ils carschi*. Naschida en in auter temps, onns ni decennis pli tard che las generaziuns antecedentas, eis ella era carschida en auters temps e vegnida formada da quels ed ei aschia differenta dellas generaziuns pli passadas. Ella ei aunc buca «tschentada», mobein flexibla e sa aunc acceptar quei ch'ei pils pli vegls gia nunacceptabel. Ella metta ord sia perspectiva novs accents, valetescha en atgna moda danovamein veglias valetas «cumprovadas» e va vias novas. Tut quei dat secapescha bia de discuorer. —

Leutier portan ils onns d'adolescenza e madiraziun della giuventetgna problems specifics ch'ils carschi — geniturs ed educaturs — ston scarplir e slijar. Tals problems ein p. ex. l'elecziun de clamada, il sedepurtar social, la tenuta religiosa, la sexualitad. La discussiun culs giuvenils, la scumiada de mei-

nis denter geniturs ed educaturs ein en quellas damondas ina premissa per eruir ils motivs dellas crisas e per capir e slijar ils conflicts.

La giuventetgna ei denton era in problem *dils carschi*. Per quels che han gia viviu in bionton de lur veta, che han giu la travaglia e fatg las experienzas, ei la giuventetgna ina cuntinuada confruntaziun cun lur agens onns de giuventetgna mo era cul problem dil vegnir vegls. Els discuoran della giuventetgna e secomparegian, sentan la midada dils temps e dellas ideas e vegnan magari pensivs e malsegirs. (Gia il sabi Socrates ei selamentaun petramein della giuventetgna de siu temps.) En lur discussiuns semischeiden las bialas regurdientschas forsa cun ina certa scuidonza e tema. Il *cult modern della giuventetgna* e dil restar giuvens che include era il cult della sanadad e la finala la refusaziun e tema della mort ei lur problem ed il plidar della giuventetgna sa esser ina emprova d'identificaziun ni fuigia.

Ei vegn adina puspei pretendiu bia negativ dalla giuventetgna. Pertgei atgnamein? Ei quei mo ina constataziun superficiala, ni sebasa ella sin experientschas generalas ch'ins ha fatg sez u semplamein surpriu dad auters?

Talas constataziuns ein superficialas e malgestas. Las raschuns persuerter ein d'encurir ella problematica allegada ell'emprema risposta. —

Igl ei clar, ch'era la giuventetgna muossa certs aspects negativs (sco dil reminent mintga gruppa de glied insumma, p. ex. ils scolasts, ils politichers . . .). Mintgin che ha de luvrar ensemen cun giuventetgna vegn denton a conceder che las bunas qualitats surpeisan *eclatantamein* (aviartadad, toleranza, loialitad, emancipaziun el pli vast senn). In giuvenil che ha inagada fatg in malpass vegn buca pli, sco aunc avon paucs onns, isolaus dalla gruppa e catschus a bandun! Ina letg mischedada ei buca pli ina catastrofa, in affon illegitim declassescha buca totalmein ina giuvna. En general ha la giu-

ventetgna ded oz perquei era in bien num. —Quels che pretendan adina puspei «bia negativ» duessen inagada far in examen de cunscienza e sedumandar, sch'il negativ ei buca forsa en els sez: munconza de toleranza, manonza autoritara e tenuta memia serrada e conservativa, scuidonza sin quella giuventetgna che ha memia bia e memia bi e che meritass la crisa per emprender de viver.

*Per denton esser gests stuein nus aunc tschentar ina outra da-
monda: Dat ei ina aschinumnada maioritad cuschenta enteifer
la giuventetgna? Pertgei tschontschan ina aschi pauc da quella?
A nus para quei buca dad esser diltut gest!*

Quella «maioritad cuschenta» exista veramein. Ella semanifestescha schizun ella scola media, pia el ravugl della giuventetgna scolada ed ei d'observar quasi en mintga classa, pia era el cerchel pli pign. Ina pluralitad dils scolars — era tals ch'ein motivai ed interessai ed intelligents dètg' avunda — s'expriman buca senz'auter e sefan valer memia pauc, seigi quei ord ina certa tema, in sentiment d'inferiuradad, ina passividad tipica pils onns de svilup (17—19 onns), ni ord cumadeivladad e mudestadad fallida. Aschia ha ina minoritad dils pli activs (buca senz'auter adina las meglieras forzas) lev de prender las hottas enta maun e de cumandar las fiastas. Naturalmein ei quei buca favoreivel e la tenuta che semuossa ei buca rappresentativa. Quels che queschan vegnan tgunschamein ignorai ed ils paucs activs vendan senza ceremonias lur ideas per il meini de tuts. Tgei far? La scola emprova naturalmein de sensibilisar e d'activar tuts. Mo ei para ded esser in tratg tipic de biars carstgauns de star a mischun e de seconsolar culla speronza ch'ils nuvs vegnien lu bein el petgen cu la minoritad drova en moda democratica il consentiment della maioritad. Mo quei sa ir ditg e denton seconsolideschon ils paucs memia fetg e prendan magari decisiums en disfavour digl entir.

Discuorer sur de quei problem ei impurtont. Cunquei ch'ins enconuscha buca il meini della «maioritad cuschenta» ha ne-

gin denton il dretg de truar las acziuns dils paucs cugl argument, els representien tuttina buca l'entira giuventetgna. Maioritads cuschentas vegnan memia savens surduvradas da tuttas varts per legitimar e francar ils interess de certas gruppas. Sin meinis buca exprimi san ins buca sebasar era sch'ins smina ch'els seigien l'idea d'ina maiorità. Deplorablamein stuein nus mo memia savens esser cuntents ch'ei dat silmeins aunc ina minorità activa e captivonta.

Cu ins discussiunescha davart la giuventetgna patratgan ins pil solit era al cunflict denter las generaziuns, q.v.d. allas tensiuns denter ils giuvens e las annadas pli veglias. Co semuossa quei «cumbat» ozildi?

L'arma principala della giuventetgna ei il protest. Il giuven che vul e sto plaunsiu vegnir independents empren de star sin atgnas combas. Protest encunter igl ir en baselgia cumandau dils geniturs e controllau dalla societad, protest encunter giavischs e camonds de quels che «manegien mo bein» mo che lessen magari impedir il giuven de far sias experiencias e de trer ordlunder las consequenzas impurtontas gest per el. — La generaziun pli veglia «batta» ella defensiva ed emprova de perschader culla segirtad ch'els han acquistau en lur moda de viver.

Tgei san ins interpreter — sin omisduas varts — per descargar empau quella atmosfera cargada ed aschia promover ina coesistenza pascheivla?

Pazienza, capientscha, toleranza, indulgenza, flexibilitad ein plaids abstracts che stuessen haver ina muntada concretamein vivida en quella situaziun, e quei da vegls e giuvens. Mintgaton stuess ins prender peda per reflectar ensemen culs giuvens, pertgei ch'ina caussa sto gest esser ni vegnir fatga aschia e buc auter. Ins stuess mussar la funcziun sociala de certas fuor-mas de secuntener e conceder ch'ins fa era sco carschiu sez sbagls. Nus tuts stuein emprendre e s'exercitar de sliagir conflicts. Quei fagein nus memia pauc. Ei maunca magari la distanza e critica de sesez! —

Igl ei era buca fatg cun dir gie ed amen tier tut quei ch'ils giuvens fan. Gliez ei sempel e memia cumadeivel ed alla liunga falliu. Ei drova mintgaton davart dils educaturs era la cura-scha de tener la dira e de pretender dil giuven ch'el supere-schi ord atgna forza certs impediments. La giuventetgna sto mintgaton vegnir *provocada* per saver seformar. — Da l'au-tra vart fussen biars problems pli spert sligiai, sch'ils carschi seregurdassen en tutta sinceradad de tut lur difficultads, de lur atgnas cattavegnas, de lur vezis e «malfatgs» e giavischs zuppai els onns de giuventetgna. Ord quella perspectiva fuss bia de quei che la giuventetgna ded oz fa ni tralai bia pli tgunsch capeivel. Deplorablamein vulan biars carschi far bien ils agens sbagls ded ier cun curreger els vid ils giuvens ded oz. Els emblidan, con ch'els sez han empriu ord quels sbagls e con impurtont ch'igl ei insumma de far sbagls. Sbagls, dals quals ins sa emprender, duessen ins far e schar far aschi baul sco pusseivel.

L'entira educaziun, scolaziun e formaziun professiunala se-drizzava aunc buca avon ton daditg tenor ideals secumprovai. Vala aschia zatgei aunc en nos dis? Tgei accepta la giuventetgna e da tgei vul ella saver nuot?

Ils vers «ideals secumprovai» — savida solida, habilitad de purtar responsablidad, formaziun de character insumma — valan naturalmein era oz. (Ch'auters «ideals secumprovai» han per part menau alla destrucziun digl ambient ei denton buca d'emblidar.) — La giuventetgna accepta ina autoritad fundada ella enconuschientscha factica dil superiu, mo snega magari ina autoritad dada puramein entras igl uffeci. Era ina critica vegn — creigel jeu — tolerada, sch'ella ei giustificada. Cun smanatschas contonschan ins oz pauc ni plitost il cun-trari dil vuliu, culla forza nuot. Tuttina astgan — sco gia men-ziunau — scolaziun ed educaziun buca mo sedrizzar tenor quei che la giuventetgna accepta, mobein ston mintgaton con-fruntar ils discipels cun da quei ch'els vulan saver nuot.

La conjunctura aulta dils davos onns ha senza dubi influenzau nossa giuventetgna grondamein ed effectuaui tier ella ina posiziun independenta e pauc ditgonta. Ei quei stau tut d'avantatg? Per capir meglier la giuventetgna ei quei impurtont da saver.

La posiziun independenta della giuventetgna ha ses crutschs e porta certs prighels, pertgei buca tuts giuvenils ein madirs e «vegls» avunda per realisar quella independenza, e bein enqual vegn ord atgna cuolpa puspei dependents, seigi quei da persunas ni era dils agens giavischs. Che la posiziun independenta ha possibilitau e possibilitescha a biars de *viver* e de *realisar sesez* en tuts graus astgein nus denton buca embli-dar.

Il «ditgar», q.v.d. il respectar quei ch'ei e quei ch'ins ha ed esser engrazieivels persunter, ei in problem per sesez. Nus carschi cartin e spetgein mo memia tgunsch, ch'ils giuvenils seigien engrazieivels a nus per quei che nus havein possibilitau e purschin ad els. Quei ei tenor miu meini falliu. Ils biars de nus fan quei ch'els fan per la giuventetgna buca mo ord motifs spirontamein altruistics ed idealistics, mobein nus fagein sulettamein nossa obligaziun (sco geniturs) e nossa lavur (sco educaturs) ed essan pagai persunter.

Naturalmein ch'ei fa plascher, sche la lavur vegn «ditgada» e renconuschida e sch'ins auda mintgaton in engraziament. Quintar cun quel, gliez ei falliu e pretendiu memia bia dalla giuventetgna che sto saver applicar e luvrar cun quei ch'ei avon maun e cun quei che vegn dau, senza stuer far reverenzas dretg e seniester.

Ha buca era l'instrucziun en scola populara, media ed egl emprendissadi seschau influenzar ualti fetg dalla «unda loma»? Ei quei stau mo per il bien dalla giuventetgna?

Nuot ei mo pil bien e nuot mo donn! La gronda purschida economica dils davos onns e la scartezia de personal e forzas de lavur qualificadas sin quasi tuts ils secturs ha lubiu a biars de contonscher *per part levamein* bunas e fetg bunas pusseivladads de lavur e gudogn. Ded ina «unda loma» san ins denton dis-

cuorer mo el senn limitau, pertgei *prestaziun ed efficacitad* ein stadas screttas grond els onns grass. Mo tuttina: beinenqualin —era giuvenils! — ha quels davos onns mo viu ils daners ed igl agen gudiment e magari emblidau la responsabladad, piars in bionton dell'etica de lavur ed untgiu tut quei che pretendeva sacrifici e renunzia.

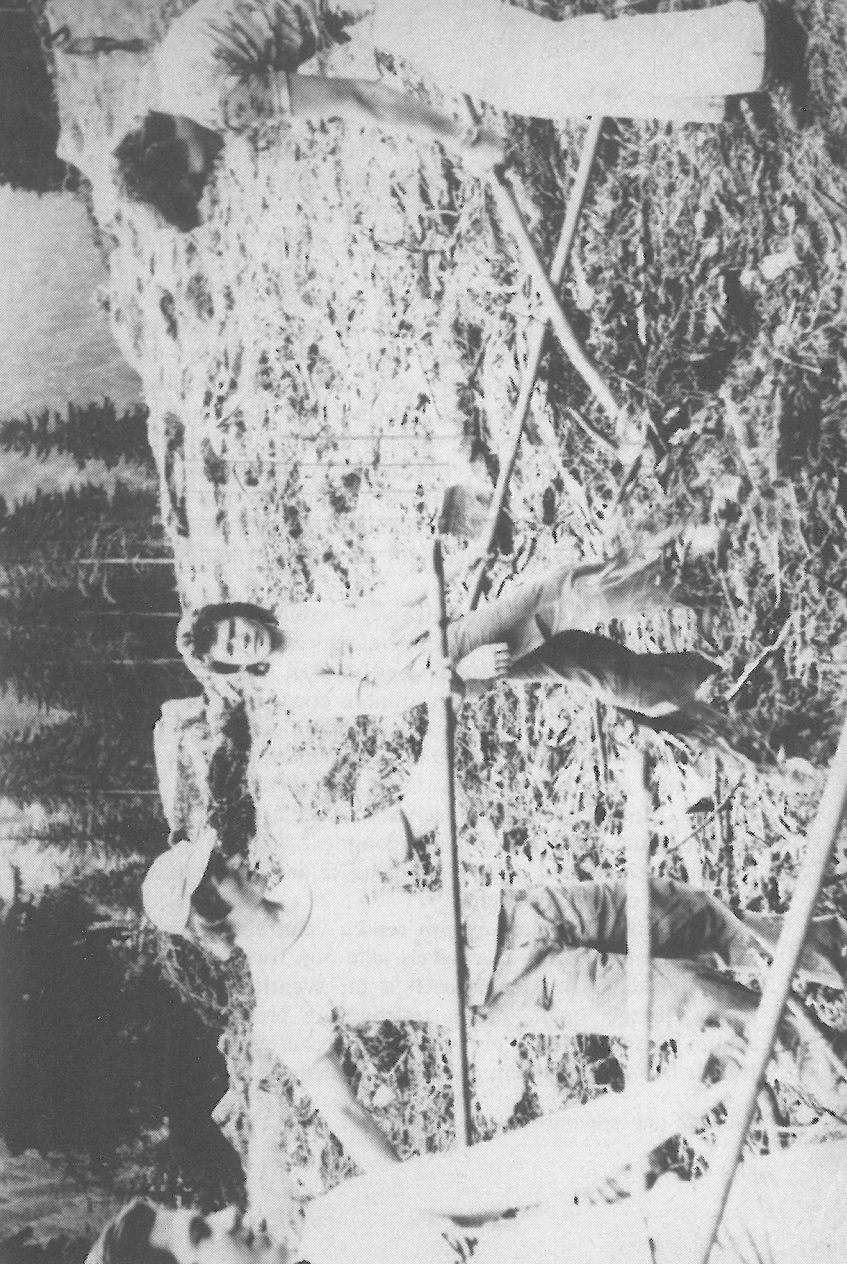
«L'unda loma» ha buca giu ton influenza sill'instrucziun sco sil scolar ed imprendist. En quell'atmosfera de legerizia ei il giuvenil d'ina vart forsa buca vegnius «endirijs» avunda per menders temps, da l'autra vart denton ein creativitat e spontanitad vegnidas activadas, e quei ei franc de néz. En scola munglass il superiuor buca stuer star davon e smenar la gheisla e smanatschar culla crisa. Ina scolaziun ed educaziun che drova sco motivaziun la smanatscha dils schliats temps ei fallida.

Els onns grass vegneva la giuventetgna puppergnada. Igl imprendist era in ver retg, il student cattava il job vuliu. Tuts survegnevan la piazza giavischada. Oz ei quei semidau da rudién muort la recessiun economica. Co reaguescha la giuventetgna directamein tuccada e tgei consequenzas ha quei sin siu far e demanar?

La giuventetgna enconuscha spert ils segns e las pretensiuns dils temps e s'adattescha. En scola quet'ins de constatar in cert panziers dils scolars che fan magari quitaus pigl avegnir. Beinenqualin sededichescha oz pil intensivamein al studi per contonscher in meglier examen che sa facilitar la tscherca de piazza. Il spért de concorrenza crescha. Ei fuss denton — tenor miu manegiar — buca gest positiv sche la giuventetgna vegness ord tema dil futur «memia pulita» ed acceptass tut senza critica, per gie buca forsa stridar enzatgi che savess in di esser impurtonts per agens interess. La giuventetgna sto esser in factur progressiv ella societad, duess astgar esser aviarta e sto ughegiar de s'engaschar e de viver sia veta e de purtar novas

Giuventetgna che oppona.

ideas, de schendrar in cert malruaus e de metter en damonda il mund ch'els han artau e ch'ei e sa mai esser perfetgs.

Tgei premissas sto la giuventetgna ver per vegnir dominè alla situaziun semidada e cun sia gronda concorrenza. Co sto ella esser u daventar per sesentir ventireivla era en in temps meins favoreivels ad ella?

Ei dat negins receipts che valan per tuts. De dir fuss forsa il sequent: Flexibilitad ei in camond dil temps. Ozildi san ins buca pli far in emprendissadi e lu consumar in'entira veta de quei tec ch'ins ha empiriu els onns de scolaziun sistematica. Las novaziuns sin tuts secturs e las midadas dils temps pretendan ch'ins sescoleschi adina vinavon e resti movibels e disponibels en tuttas situaziuns. Flexibilitad pretenda ina purziun curascha, includa ina certa resca e damonda ina sauna segirtad de sesez. A tgi ch'ughegia nuot gartegia nuot. — Ina buna scolaziun ed ina clamada ein dil reminent ina caparra en tuttas situaziuns.

Quel che ha empiriu de renunziar vegn naturalmein pli tgunsch a frida en in temps meins favoreivel; quel che sa spargnar ed impunder ils mieds el dretg liug ei buca sil schetg el cass dils cass e quel che teidla buca sin mintga cucu, mobein s'interessescha e fuorma sez in meini, ei pli segirs e daventa buca aschi tgunsch l'unfrenda da sensaziuns e cuglienems entras la smanatscha culla crisa e regressiun. Quei vala denton buca mo pils giuivens. Mo il «sesentir ventireivels» ei pér lu aunc in cass per sesez ed ina damonda ordvart complexa. Ei dat carstgauns fetg ventireivels cun pauc ni nuot ed ei dat sventirai che han tut quei ch'els pon giavischar.

Ils onns grass han buca exnum rendiu ventireivla la giuventetgna. Ils temps meins favoreivels, che pon forsa effectivamein pretender dapli, vegnan strusch a far sventireivla la giuventetgna, pertgei quella drova resistenza e problematica (buca exnum finansialmein!) per seformar, seconfirmar e s'infirmir. Il malruaus ei igl element quasi natural della giuventetgna.

Giuivens che segidan.